

Václav Klaus

**My,
Evropa
& svět**

 FRAGMENT

Václav Klaus

My, Evropa a svět

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

prof. Ing. Václav Klaus, CSc.
My, Evropa a svět – e-kniha
Copyright © Fragment, 2014

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Václav Klaus

**My,
Evropa
& svět**

Václav **Klaus**

My, Evropa & svět

 FRAGMENT

OBSAH

PŘEDMLUVA	7
-----------	---

KAPITOLA I.

POCITY PO VÍCE NEŽ DVOU DESETILETÍCH OD PÁDU KOMUNISMU	11
1.1 ZKLAMÁNÍ ZE SOUČASNÉHO VÝVOJE U NÁS A VE SVĚTĚ	12
1.2 NĚCO Z DNEŠNÍCH NEBEZPEČÍ A HROZEB JSME VIDĚLI UŽ TEHDY	20
1.3 NĚCO JSME VŠAK V MINULOSTI NEVIDĚLI, RESP. VIDĚLI JEN NEDOSTATEČNĚ	27
1.4 OPOMNĚLI JSME NĚCO?	39

KAPITOLA II.

UZLOVÉ BODY HISTORIE POSLEDNÍCH DVOU DESETILETÍ	41
2.1 PÁD KOMUNISMU	44
2.2 ROZPAD SOVĚTSKÉHO SVAZU	50
2.3 SJEDNOCENÍ NĚMECKA	55
2.4 JUGOSLÁVSKÁ TRAGÉDIE	60
2.5 POSUN, KTERÝ NASTAL V MAASTRICHTU	66
2.6 ROZDĚLENÍ ČESKOSLOVENSKA (A JEHO MĚNY)	71
2.7 RAKETOVÝ VZESTUP ČÍNY	80
2.8 TRŽNÍ EKONOMIKA AUTOMATICKY NEZNAMENÁ EKONOMICKÝ RŮST (ANEK ČESKÁ MĚNOVÁ KRIZE ROKU 1997)	86
2.9 JEDENÁCTÉ ZÁŘÍ ANEB PAST, DO KTERÉ NÁS VLÁKAL TERORISMUS	98
2.10 IRÁCKÁ VÁLKA JAKO VÝRAZ A PRODUKT SOUČASNÉHO VIZIONÁŘSTVÍ	105
2.11 REFERENDUM O „EVROPSKÉ ÚSTAVĚ“ VE FRANCII	112

2.12 VYVRCHOLENÍ KAMPANĚ STOUPENCŮ DOKTRÍNY GLOBÁLNÍHO OTEPLOVÁNÍ – NOVÉ INKARNACE ENVIRONMENTALISMU	123
2.13 FINANČNÍ A EKONOMICKÁ KRIZE LET 2008–2009 A JEJÍ DŮSLEDKY	134
2.14 TRAGICKÁ SMRT LECHA KACZYŃSKÉHO A STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPA	147
2.15 ARABSKÉ JARO	155

KAPITOLA III.

CO Z TOHO VŠEHO PLYNE, RESP. JAKÝ JE „ÚKOL NAŠÍ DOBY“?	161
JMENNÝ REJSTŘÍK	175
Rejstřík	176

PŘEDMLUVA

Napsat a předložit čtenářům tuto knihu jsem záměrně udělal až v posledním roce svého prezidentování. Zdůrazňuji to, neboť jsem ji chtěl vydat před jeho ukončením, ještě do jisté míry svázán prezidentskou funkcí. Nejsou to žádné paměti, na ty se ještě necítím (a ani jsem na ně v roce 2012 kvůli nijak neubývajícím pracovním povinnostem neměl čas), je to takové – trochu prodloužené – zamyšlení nad uplynulými 23 roky. Toto období bylo pro mne – stejně jako pro miliony lidí v naší zemi – vytouženou érou života bez těžkého krunýře, kterým nás 41 let svazoval, brzdil a tlumil komunismus. Nenalému počtu z nás život radikálně změnil, některým i vzal.

Pro mne bylo těchto svobodných 23 let žitím v politice, což jsem před listopadem 1989 nepředpokládal a neplánoval. Snil jsem o návratu k akademické kariéře, kterou mi nemilosrdně přerušil srpen 1968. Dny „sametové revoluce“ mne nečekaně rychle vynesly do politiky, což má mnoho důsledků. Celých 23 let byla má tvář dnes a denně v televizi či v jiných médiích. V naší zemi asi není nikdo, kdo mne nezná, což bohužel vůbec neznamená, že ví, jaké názory a postoje zastávám, a že jim rozumí. Úsilí tyto názory vysvětlovat nesmí nikdy přestat. Proto i tato kniha.

V únoru roku 2012 jsem si začal – půl roku dopředu – promýšlet své vystoupení na prestižním, v Praze konaném, celosvětovém zasedání Montpelerinské společnosti, nejvýznamnějšího světového seskupení liberálů (klasického, nikoli obamovského typu) a konzervativců, jehož jsem se v roce 1990 stal členem jako první člověk z postkomunistické země. Považoval jsem to za velké významání. Jeho slavní zakladatelé – Hayek, Mises, Friedman,

Stigler a další, dnes již trochu méně známí myslitelé – už téměř všichni zemřeli. Tito mimořádní lidé – v pocitu ohrožení komunismem a socialismem po II. světové válce – založili tuto společnost před dlouhými 65 lety. S řadou z nich jsem měl ještě příležitost se na počátku devadesátých let setkat a ve své celoživotní názorové orientaci jsem jim za mnohé vděčen. Jejich práce jsem četl už od šedesátých let. Vystoupení na jednou za dva roky konané celosvětové konferenci (minulou v Austrálii jsem vynechal, na předminulé v Tokiu jsem byl) je pro mne vždy velkou výzvou.

Tomuto náročnému publiku jsem se chtěl svěřit s jistým pocitem zklamání, které vyplývá z toho, že se – alespoň v mých očích – soudobý svět **od idejí zakladatelů Montpelerinské společnosti, od idejí svobody, parlamentní demokracie, tržní ekonomiky, stále více vzdaluje**. A troufám si říci, že to v mém případě není předurčeno ne příliš radostnou současnou politikou, ekonomickou, sociální, ale i obecně společenskou situací v naší zemi. V první polovině devadesátých let se mi naopak zdálo – a to tehdejšími fundamentálními změnami v naší zemi určitě výrazně ovlivněno bylo –, že se ke světu, utvářenému na základě těchto idejí, přibližujeme. Teď mám pocit úplně opačný, a to jak vývojem u nás, tak v Evropě, ale i v celém západním světě. Proto název **My, Evropa a svět**.

Název je snad až příliš ambiciózní. Jsem si vědom, že to, co mohu v této knize postihnout, jsou jen zlomky toho všeho, co se v dnešním světě děje. Přesto věřím, že můj pocit jistého zklamání je více odrazem skutečné reality než odrazem mých pocitů z blížícího se konce mého desetiletého prezidentského období (což výrazná fáze života nepochybně byla, a když píšu tyto řádky, ještě je). A že také není důsledkem přibývajících let mého věku, což je také realitou, i když snad mohu říci, že si ve svém pracovním úsilí zatím nijak neubírám. Tenis jsem už ale vloni hrál podstatně méně často než v minulých letech.

Kniha, kterou máte v ruce, není o vysoké politice, i když nezapírá, že jsem ve vysokých politických a státních funkcích po celých těchto 23 let byl. Je o **proměnách současného světa**. Není zprávami z kuloárů, ani z uzavřených, neveřejných zasedání a jednání. Primárně není ani o jednotlivých lidech, i když tam řada jmen uvedena je, a jejich postoje a činy občas komentuji.

První část je rozšířenou verzí mých původních úvah o mém rozčarování. Psal jsem je v angličtině a ve zkrácené verzi vyšly v australském čtvrtletníku Policy (č. 4, 2012) pod názvem **“We Are Not on the Winning Side”** (My nevítězíme!), což docela přesně vyjadřuje mé současné pocity. Často slyším, že je to názor či postoj příliš pesimistický. Nesouhlasím s tím. Jsem připraven přijmout, že mé analýzy či popisy různých událostí či jevů jsou chybné, ale případná mylnost analýzy není pesimismem. Ze stejných důvodů odmítám nálepky europesimisty či klimaskeptika. Vždy jsem byl a nadále jsem přesvědčen, že povinností člověka je pozorně se dívat a před různými nepříjemnými jevy nepřivírat oči. Povinností je i nazývat věci pravými jmény. Hlavně je třeba svobodně přemýšlet. A názory na věci kolem sebe formulovat. Moc se mi líbí – nevím už čím – teze, že “it is impossible to think clearly in understatements” (je nemožné jasně myslet, nejsme-li schopni to ostře zformulovat).

Jádrem knihy je její druhá část, která má 15 subkapitol. V nich diskutuji „uzlové“ či snad zlomové a klíčové okamžiky uplynulých 23 let tak, jak jsem je viděl, vnímal a chápal. Mohl jsem na něco zapomenout nebo něco nedocenit, ale věřím, že to hlavní tam je. Obsah knihy (na str. 4–5) těchto 15 názvů uvádí, takže první orientace v nich je snadná. Časová následnost je zřejmá, stejně jako souvislosti mezi nimi. Některé věci se vracejí – Maastrichtská smlouva (kap. 2.5) mimo jiné zrodila euro, Lisabonská smlouva (kap. 2.11) se snažila dále posunout evropskou unifikaci a finanční a ekonomická krize (kap. 2.13) nahotu

tohoto projektu zřetelně obnažila. Jugoslávská tragédie (kap. 2.4) má souvislost s válkou v Afghánistánu (kap. 2.9) a v Iráku (kap. 2.10) atd.

Pokud by byl někdy za pár let důvod dělat ke knize doplňky pro nějaké potencionální druhé vydání, docela by mne zajímalo, co bych doplnil, případně čemu bych dal váhu větší či menší, resp. co bych opravil.

Třetí část se zamýšlí nad tím, co se s tím neblahým vývojem dá dělat, co je „úkol naší doby“ – ano, vypůjčuji si název známé knihy Ortegy y Gasset. Nejde o formulaci politického úkolu či politické strategie (ač bez nich změna možná není), spíše jde o **burcování k fundamentální změně, která běžnou politiku přesahuje**. Je to výzva k přemýšlení a k formulaci politických zadání.

Děkuji všem, kteří postupně četli jednotlivé části, děkuji Monice Černé za nekonečné přepisování a opravování originálu, děkuji nakladatelství Fragment, že se rozhodlo tento text vydat. Předmluvu píšu na Štědrý večer. Na Štědrý večer, kdy jsem jinak doma zcela neužitečný (letos jsem dokonce rozbil láhev vína), jsem v roce 2006 začal psát knihu Modrá, nikoli zelená planeta. Za uplynulých šest let vyšla v 18 jazycích. Kéž by něco takového potkalo i tuto publikaci.

24. 12. 2012

KAPITOLA I.

**POCITY PO VÍCE NEŽ DVOU DESETILETÍCH
OD PÁDU KOMUNISMU**

1.1 ZKLAMÁNÍ ZE SOUČASNÉHO VÝVOJE U NÁS A VE SVĚTĚ¹

Člověk, který se po pádu komunismu v zemi, kterou má rád a se kterou se identifikuje, v mém případě v České republice, původně vlastně v Československu, aktivně podílel na radikálních politických a ekonomických reformách, které měly za následek rozsáhlou a hlubokou, mimo veškerou pochybnost pozitivní systémovou změnu, dnes – s odstupem pouhých dvou desetiletí – musí velmi nerad konstatovat, že je svět, ve kterém teď žije, daleko socialističtější, ne-li komunističtější, tedy v každém případě nesvobodnější, než si tehdy, v prvotním nadšení a elánu, představoval.

Tento můj pocit zklamání, resp. obhajoba a vysvětlení tohoto mého dnešního pocitu, je předmětem této knihy. Je současně i naznačením důvodu, proč byla napsána. Nikdy jsem neměl iluze o revolucích, sametových i jiných, dlouho už je ve mně Orteguv „Zánik revolucí“,² ale věřil jsem v sílu systémové změny, v její sílu vést nikoli ke změně lidí, ale ke změně jejich chování. Nacisté chtěli vytvořit nového člověka, komunisté také a i po naší sametové revoluci jsme u nás vedli polemiku, jestli jsou špatní lidé, nebo systém. Ti, kteří si mysleli to první, chtěli, aby vládly elity (mysleli tím sami sebe), my druzí jsme chtěli demokracii a systém politických stran.

Můj výrok o zklamání není výlučně výrokem o realitě (i když v jistém smyslu je), ale ještě více je výrokem o porovnání mých tehdejších expektací a mého dnešního vnímání a hodnocení reality. A nejen to. Tento můj pocit je jistě i odrazem celkové neurózy dnešní doby a v nemalé míře i vyjádřením mé obavy z – ve

1 Svůj základní pocit jsem se odvážil dost nahlas a zřetelně vyjádřit i ve svém novoročním projevu 1. ledna 2013.

2 José Ortega y Gasset, „El tema de nuestro tiempo“, Madrid, Calpe, 1923. Český překlad „Úkol naší doby“, Praha, 1969.

společnosti převládajícím – nerespektu k evolučně vytvořenému společenskému řádu našeho západního světa a k faktorům, které ho garantují.³

Obávám se, že se právě tento nerespekt stal módou či normou dneška. Čím razantněji ho dnešní elity, či spíše lidé, kteří se za elity považují, obhajují a spoluvytvářejí, tím jsou na sebe pyšnější. Člověku, který prožil komunismus a nesmírně se radoval z jeho pádu, se ale v dnešních chvílích zdá, že se v mnohém vrací zpět do éry, kterou už jednou prožil a o které si myslel, že už je definitivně minulostí. Možná že to byl tento příliš optimistický pocit, který předurčuje mé dnešní zklamání.⁴

Nevím, má-li právě dnes obdobný pocit zklamání člověk Západu, zejména západní Evropy, který před dvěma desetiletími žádnou srovnatelnou, tak radikální diskontinuitu společenského systému, jaké jsme byli svědky a účastníky my, neprožil. Dokonce je vysoce pravděpodobné, že tak hlubokou změnu světa kolem sebe neprožil za celý svůj život, přinejmenším od konce II. světové války a nacismu. Díky tomu možná byl a je uspokojován a „uplácen“ svou relativně vysokou životní úrovní. Se svým opakovaně vyzkoušeným (a proto osvědčeným), přirozeným (a zdravým) skepticismem byl zbaven iluzí, a proto byl připraven prožít v životě pouze různé dílčí, příjemné

3 Vědomě a záměrně mluvím o zklamání politika, ač je dnes daleko častější a hlavně módnější mluvit o zklamání – oprávněném nebo neoprávněném – veřejnosti (či její významné části) z politiků. To by však bylo úplně jiné téma.

4 Když jsem v podobném duchu promluvil v září 2012 na pražském setkání Montpelerinské společnosti s projevem nazvaným „We Are Not on the Winning Side“, dostupným na www.klaus.cz/clanky/3178, řadě posluchačů se zdálo, že je to příliš pesimistický pohled na svět. Pokusím se touto knihou ukázat, že na tom nic pesimistického není, že je to „jen“ vyostřená analýza a nestrkání hlavy do písku před spoustou varovných signálů, které dnes a denně dostáváme. Aspoň ti, kteří je dostávat chtějí.

či nepříjemné, pro něho osobně radostné či neradostné, ale v každém případě pouze marginální posuny samotné podstaty společenského systému, ve kterém žije svůj život. Zvykl si na výkyvy jak směrem k více, tak i k méně svobody, jak směrem k více, tak i k méně vměšování státu do lidských životů (i do svého vlastního).

Tento člověk Západu – bez osobní, bezprostřední zkušenosti s radikálně popřenou minulostí své země – žije v jisté „nirváně“ bezstarostnosti, ve které se mu zdá, že se nic zásadního stát nemůže, a proto dneškem snad ani tolik překvapen a zklamán jako já nyní není.⁵ Navíc se dívá poněkud méně ostře, což mu nemohu zazlívat. Před dvaceti lety si asi – na rozdíl od nás – žádné velké expektace nevytvořil, a proto také u něho v dnešní době žádný výrazný expectations-reality gap nemusel vzniknout. My jsme takové expektace měli. Proto má pro nás tento „gap“, tato mezera, negativní znaménko. A to nás – troufám si říci oprávněně či alespoň pochopitelně – zneklidňuje.

Před dvaceti lety jsme pozorovali a na vlastní kůži pociťovali, že přímo před našima očima a s naší osobní účastí (a snad i dílčí zásluhou) probíhá radikální a navíc v podstatě nesporně

5 Znovu opakuji, že tyto mé pocity řada i mých dobrých známých v západní Evropě, kteří zastávají ideově (i ideologicky) podobné pozice jako já, poněkud nechápe. Vykládám si to tím, že byli natolik součástí vytváření dnešního modelu západoevropské společnosti (a do toho investovali příliš moc svého „human capital“ po drtivou většinu svého života), že se bojí – se svou rozhorleností vůči mnoha věcem dnešního světa, ale současně se svými vilami na jihu Francie či na španělském pobřeží Středozemního moře –, aby tento život nějak neskončil. Nevím, jak si jinak vysvětlit výrok nemilosrdného kritika dnešního Německa a Evropy Thila Sarrazina, když mi v červnu 2012 gratuloval v Berlíně po skončení mého projevu slovy „Sie sind aber wirklich ein Radikale“. To asi bylo myšleno jako pochvala, ale mne to – od něho – velmi zarazilo.

pozitivní posun na ose nesvoboda-svoboda, stát-trh. Chtěli jsme více svobody a méně státu a tento posun tehdy v realitě skutečně probíhal. Nebyla to naše pouhá iluze. **A tehdy, stejně jako dnes, se nám maximum svobody a minimum intervencí státu zdálo být pro lidský život věcí zcela rozhodující.**

Nic dalšího jsme – ve veřejném prostoru našich životů – nechtěli a nechceme. Na rozdíl od socialistů všech barev a „vyznání“ (z nichž někteří sami sebe klamou tím, že se nazývají zcela jinak) jsme neměli žádné ambice dosahovat konkrétních věcných cílů. Nechtěli jsme větší nivelizaci příjmů, pozitivní diskriminaci, méně emisí CO₂, kratší pracovní týden a delší dovolenou, větší či menší islamizaci světa a ani další podobné věci. **Ty měly být výsledkem svobodné společenské interakce, nikoli před závorku vytknutým cílem.** V tom ostatně vidím zásadní odlišnost mezi námi a socialisty všeho druhu.

Současně jsme si – trochu naivně – mysleli, že jsou některé ze změn, které u nás tehdy probíhaly, v podstatě už nezvratitelné. Věřili jsme v onen pověstný – jak říkají ekonomové „efekt západky“ (ratchet effect). Ten ale asi platí jen v opačném směru, horší stav může nastat vždycky. Uplynulých 20 let platnost tohoto efektu v pozitivním smyslu či směru určitě nepotvrdilo.

Zdrojem našeho tehdejšího optimismu pravděpodobně bylo i to, že naše „sametová revoluce“ probíhala ve chvílích – z historického pohledu unikátní – éry Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové, jakkoli se tato éra už blížila ke svému konci. Jejich nástupci už dělali v politice něco úplně jiného. Že to byla doba vzácná a unikátní, lidé jako já tehdy – i pohledem z komunistického Československa – věděli. Že bude tak rychle zapomenuta a zdiskreditována, nikoli. Že bude o mimořádné osobnosti Margaret Thatcherové natočen jeden jediný film, který ji navíc ukazuje v její – ze zdravotních důvodů vzniklé – bezmocné životní